

ANADOLU
Eğitim Kültür ve Bilim
VAKFI

İSLAM DÜNYASININ
JEOPOLİTİĞİ
RAPORU

ANADOLU
Eğitim Kültür ve Bilim
VAKFI

İSLAM DÜNYASININ JEOPOLİTİğİ RAPORU

Hazırlayanlar:

Prof. Dr. Hilmi DEMİR

Araştırmacı Yazar Turgut ŞAHİN

Doç. Dr. Mehmet Akif OKUR

Tasarım-Baskı

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım

Yayıncılık Ltd. Őti.

Tel: 0312 472 37 73-74

www.sfn.com.tr

Baskı Tarihi

Ağustos-2017 Ankara

Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı

Strazburg Caddesi No: 44/10 Sıhhiye - Ankara

Tel: 0312 230 56 17 • Faks: 0312 230 56 18 • Gsm: 0533 762 29 52

www.anadoluvakfi.org • anadolu@anadoluvakfi.org

Para ile satılmaz.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	4
I. BÖLÜM:	
JEOPOLİTİK NEDİR?	7
GİRİŞ	8
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVELER VE TANIMLAR	8
2. JEOPOLİTİK NEDİR?	11
II. BÖLÜM:	
İSLAM DÜNYASININ JEOPOLİTİĞİNİ DÜŞÜNÜRKEN COĞRAFİ POLİTİK VE KONJONKTÜREL ZORLUKLAR	13
İSLAM DÜNYASININ JEOPOLİTİĞİNİ DÜŞÜNÜRKEN COĞRAFİ POLİTİK VE KONJONKTÜREL ZORLUKLAR	14
III. BÖLÜM:	
İSLAM DÜNYASI JEOPOLİTİĞİ	17
İSLAM DÜNYASI JEOPOLİTİĞİ	18
1. İSLAM DÜNYASI NEREDE BAŞLAR NEREDE BİTER?	18
2. İSLAM DÜNYASI JEOPOLİTİĞİNİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ	19
3. İSLAM DÜNYASI JEOPOLİTİĞİNİN GELECEĞİ VE BEN İDRAKI	24
4. ANADOLU JEOPOLİTİĞİ VE TEKLİFLER	25
SONUÇ	27

TAKDİM

Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı, 25 yılı aşan geçmişi ile ülkemizin eğitim ve kültür hayatına önemli katkılar sunma gayretinde olan bir kurumdur.

Özellikle gençlerimizin milli, manevi ve kültürel değerler çerçevesinde yetiştirmelerini sağlamak; kimlik, kişilik ve kariyer anlamında fırsat ve imkânlar sunarak gençlere destek olmak vakfımızın en önemli hedefleri arasındadır.

Çağımızda bilim ve teknolojinin baş döndürücü bir hızla gelişmesiyle ve yaygın medya - iletişim ağının küresel etkisiyle toplumumuz bilgi kirliliği ve yabancı kültürel kuşatma altında modernleşme, değişim ve seküler hayatın getirdiği değerler erozyonuyla birlikte sorunlar yaşamaktadır.

Bu sorunlar karşısında millet varlığımızın devamı; milli kimliğimizin korunması, yaşatılması; milli, manevi, dini, sosyal, tarihi ve kültürel değerlerimizin gelecek nesillere aktarılması ve medeniyetimizin yeniden inşası görev ve sorumluluklarımızı yerine getirmemize bağlıdır.

Medeniyetimizin yeniden inşası; kendisine güvenen, sorunları ile yüzleşen ülkesi için çözüm ve katma değer üreten, bilimin rehberliğinde bilimsel düşünceye sahip vatansever, idealist bir nesil ile mümkündür.

İşte bu amaçla vakıf olarak eğitim ve kültür ağırlıklı çalışmalarla birlikte “**Türkiye’nin Temel Meseleleri ve Bunlarla İlgili Çözüm Önerileri**” üzerine bilimsel çalışmalar yapmak üzere Ağustos 2014 tarihinde Ankara’da 80 civarında değerli bilim adamının katıldığı bir çalıştay düzenledik.

Bu çalıştayda **Türkiye’nin Temel sorunlarından:**

“**Türkiye’de Dini hayat**”,

“**Eğitim ve kültür Politikaları**”,

“**Yüksek Öğretim ve Bilgi Üretimi**”,

“**Sağlık ve Sosyal Politikalar**”,

“**Tarım Çevre ve Su politikamız**”,

“**Hukuk ve Yargı Sistemi**”,

“**Ekonomi**”,

“Milli Birlik, Kardeşlik ve Barış”,
“İslâm Coğrafyasının Jeopolitiği”,
“İletişim ve Medya”

Konu başlıkları çalışma alanı olarak seçilerek, bu alanlardaki sorunların ve çözüm önerilerinin ortaya konulduğu raporları hazırlamak üzere akademisyen, uzman ve araştırmacılar tarafından oluşan çalışma grupları komisyonlar oluşturulmuştur.

Geçen bu süre içerisinde komisyon üyelerinin görüş ve önerileri birleştirilerek elinizdeki bu rapor metin ortaya çıkmıştır.

Ülkemizin ve İslam Âlemi'nin en temel sorunlarından olan “İSLAM COĞRAFYASININ JEO POLİTİĞİ” üzerine çözüm içeren bu rapora emeklerini esirgemeyen büyük bir özveri ile söz konusu raporu hazırlayan Prof. Dr. Hilmi DEMİR, Doç. Dr. Mehmet OKUR ve Araştırmacı yazar Turgut ŞAHİN'e,

Ayrıca raporların hazırlanmasında koordinasyonu sağlayan: Prof. Dr. Halis ÖLMEZ'e ve emekli Orta Öğretim Genel Müdürü Kerem ALTUN'a teşekkürlerimizi sunuyoruz. Gerçek bir fikir, düşünce ve emek mahsulü olan bu raporun gerek kamuoyu, gerekse ilgili kamu kurum ve kuruluşlarında uygulayıcılar tarafından dikkatle değerlendirileceğine inanıyor, Ülkemiz için hayırlı olmasını diliyoruz.

Hayrullah BAŞER
Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı
Yönetim Kurulu Başkanı

Jeopolitik Nedir?

BÖLÜM I

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVELER VE TANIMLAR
2. JEOPOLİTİK NEDİR?

GİRİŞ

Kavram ve kategoriler insan düşüncesinin vaz geçilmez unsurlarıdır. Her teorik tasarım kendi kavram ve kategorilerini üretmek zorundadır. Çünkü insan düşüncesi E.Kant'ın dediği gibi zorunlu olarak kavram ve Kategorilere dayanır. Bu nedendir ki Entelektüel hayatın bütün ayrıntılarını hâkimiyeti altında tutan toplumsal kavram ve kategoriler nesnelere en genel nitelikleridir. Kavram ve Kategoriler, nesnelere en genel nitelikleri olduğu gibi bir kaosu andıran insanın doğal ve sosyal çevresi ancak onlarla düzene girer. Başka bir ifadeyle, bu kaos kavram ve kategorilerle bir düzene sokulur "Düşünce kategorilere, kategoriler dile, dilse topluma bağlıdır. Kategoriler bireylerden bağımsız bir varlığa sahiptirler ve birer toplumsal olgu olarak birey üzerinde bir dış baskı oluştururlar."¹

Yukarıda kısaca ifade etmeyle çalıştığımız nedenlerden dolayıdır ki kavramlar var olanların ve dış dünyada doğrudan karşılığı olmayan varlıkların var olmasının da temelidir. Öyleyse kavramlar, var olanı bilmeye anlamlandırmaya ilişkin olarak oluşturulan ve düşünme alanında yer alan genel çerçevelerdir. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak kavramı kavram yapan en belirgin nitelik, onun her türlü var olanın kimi zaman oluşabilmesine çoğunda bilinebilmesine ilişkin bir çerçeve olmasında kendini gösterir. Onun içindir ki kavramlar her türlü var olanın bilinmesini, anlamlandırılmasını sağlayan çerçeveler demektir. Bu nedendir ki kavram yalnızca her türlü varolanın bilinmesinin zorunlu koşuludur. Bu sebeptendir ki Betül Çotuksöken'in dediği gibi düşünme alanına bir kavram deposu gözüyle bakılabilir. Bilim, felsefe, sanat ve din de bu sayede vardır.²

İşte bu nedendir ki, İslam Dünyası Jeopolitiği adlı bu çalışmanın başlangıcında jeopolitik ve onunla ilintili olan kavramlar setini nasıl anlamlandırdığımızı açıklamak istiyoruz.

1. Kavramsal Çerçeveler ve Tanımlar

Jeopolitik: Jeopolitik adı ilk defa İsveçli bir bilim adamı tarafından 1916 yılında literatüre sokulmuştur. Ancak süreç içerisinde konuyla ilgili olarak kavrama yüklenen anlamlar politik güç merkezlerinin çıkarlarına göre değişerek farklı tasarım ve inşalar adı altında bazen birbirini tamamlayan, çoğu zamanda farklı toplumsal çıkarları merkeze alan teoriler ortaya konmuştur. Biz bu teorik inşaları göz önünde bulundurarak kavramı yeni bir anlam yüklemek ve yeni bir tanım yapmak istiyoruz.

1 Hüsamettin Arslan, Epistemik Cemaat/Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi, Paradigma Yayınevi, İst-1992., s. 18

2 Betül Çotuksöken, Felsefeyi Anlamak Felsefe ile Anlamak, Kabalcı yayınevi, İst-1995, s.113-119

1.1. Bir Medeniyet Anlayışının Zaman Yönetim Aracı Olarak Hegemonya ve Jeopolitik

Bu çalışmada bizim iddiamız; şimdiye kadar jeopolitik üzerine yapılan analizlerden farklı olarak bir jeopolitik tasarımın belli bir kültür sisteminin (medeniyet anlayışının) kendi kültürel kodlarına sahip çıkan devlet yoluyla hedef coğrafyalarda kültürel ve beşeri bir dünya inşa etme girişimi olarak yorumlanmasının daha doğru olacağı görüşüdür. Eğer bir siyasal güç (devlet) jeopolitik tasarımlar üzerinden bölgesel ve küresel bir güç haline gelmek istiyorsa bunu bölgesel ve küresel düzeyde inşa edeceği kurumlar yoluyla kendi otantik kültürünü merkeze alarak bu kültür ve onun ürettiği maddi ilişkiler sistemini her defasında yeniden tasarlamak, geliştirmek ve inşa etmek zorundadır. Bunun içindir ki büyük kültür sistemleri(medeniyetler) kendilerini insan ve toplum hayatını düzenleyerek uzun süreçlerin kurucusu yapacak Jeopolitik tasarımlara teorik ve pratik olarak bilgi kaynaklığı yapar ve buna ihtiyaç duyarlar.

Bu meyanda kesinlikle denebilir ki bu referans sistemleri olmadan karar verici irade ya da iradelerin, kendisiyle birlikte çevreyi de içine alan bir toplumsal zaman yönetim tarzını (ulus devlet, hegemonya ya da imparatorluk üzerinden), yani bir jeopolitik tasarımı yapması, sonra onu geliştirmesi ve daha sonra uygulaması ve yönetmesi kanaatimizce asla mümkün değildir.

Bu anlamda biz jeopolitiği devlet, hegemonya imparatorluk gibi büyük siyasal organizasyon ve yapıların çevrelerine karşı vaziyet alış biçimlerini açıklamaya ve anlamaya yarayan bir kavram seti (jeopolitik, hegemonya, imparatorluk, medeniyet, konjonktür) olarak kullanıyoruz. Jeopolitik bu raporda bu anlamda en büyük kurumsal yapı olarak, devlet ve onun daha gelişmiş organizasyon biçimleri olan hegemonya ve imparatorluk aygıtlarının bölgesel ve küresel vaziyet alış pratiklerini anlamak için kullanılacaktır. Çalışmamız değerlendirilirken bu hususun göz önünde bulundurulması gerektiğine inanıyoruz.

Jeopolitik Hegemonik bir devletin amacını gösterdiğinden bir medeniyet anlayışı üzerine inşa edilmelidir. Bu açıdan da dönüştürücülük ve entegre etmek amaçlı hedefleriyle kesinlikle siyasal, askeri, coğrafi olduğu kadar ideolojik bir tasarımdır. Jeopolitikle ilgili çalışmalarda üstü örtük olarak söylenmek istenen bilimsel / politik gerçek budur. Bu aynı zamanda jeopolitik tasarım ve inşa da bulunan siyasal gücünde ideolojik bir güç olduğunu söylemek demektir. Hegemonik devletin ideolojik bir devlet olması sahiplendiği ve üzerine inşa olduğu kültürün pratiklerinin çevreye uzanış biçimi onun topluma ve çevreye uzanan tarzının sert veya yumuşak oluşunu da belirler. Onun içindir ki bir medeniyet projesini bir yaşam biçimi/tarzi/ olarak hayata geçirmeye kendisini adanmış siyasal bir güç olmadan kesinlikle jeopolitik bir tasarımdan ve onu hayata geçirecek hegemonik bir çabadan bahsedilemez. Hegemonik çaba bir siyasal sistemin, bir medeniyet anlayışını hayata geçirmek üzere çevre toplumlar üzerinde, rıza ya da zor temelli kurduğu jeopolitik hâkimiyet ya da üstünlüktür.

Hegemonya kısaca bir medeniyet anlayışının tarihi değerler sistemini temel kodlar itibarıyla kendine referans kabul eden bir toplumun, kendisiyle birlikte çevresini yeni baştan inşa etme gayret ve çabası olarak anlaşılmalıdır. Onun içindir ki hegemonik yapılar açıkça ifade edilmese de tarihsel kodlara dayalı, onların pratiklerinden beslenen ama zamanının yeni olanıyla da kendisini

donatan sistemlerdir. O bakımdan diyebiliriz ki bir jeopolitik tasarım ve inşada bulunmak ve zamanı yönetmek isteyen hegemonik bir güç üzerine inşa olduğu tarihi kültürel kodların şimdiki zamana uygun hale getirilmiş yeni bir versiyonudur. Asla eskinin tamı tamına bir tekrarı değildir.

Onun içindir ki bütün hegemonik girişimler, sonuç itibarıyla sahiplendikleri ve referans aldıkları büyük kültür sistemlerinin zamana uygun hale getirilerek inceltilmiş ve estetik hale getirilmiş biçiminin jeopolitik tasarımlar üzerinden hayat bulmasını arzu eden çabalarıdır. Kısaca ifade edecek olursak bir devletin jeopolitik tasarımlarını hayata geçirebilmesi için tarihi kültürel kod ve referanslar sisteminin devamlılığına sahip olma mecburiyeti vardır. Çünkü ancak hegemonya ve onun hayata geçirmek istediği jeopolitik tasarım ve inşalar bir medeniyet anlayışının görme biçimleri üzerinden üretilmiş evrensel değerlere uygun kurumsal inşalar üzerinden gerçek haline gelebilir. Nihayet hayata geçirilmek istenen jeopolitik tasarım ve inşaların gerçeklik haline gelebilmesi bu tasarımda müttefik ve dost kategorisinde bulunan toplumların çıkarlarıyla da bu tasarımların uyumlu olması gerekir. Çünkü bütün hegemon güçler düşmanı azaltmaya dost ve müttefikleri çoğaltmaya özen gösterirler. İşte bizim hegemonik deha dediğimiz şey tam da budur. Yani her defasında kendini merkezde tutarak kendi çıkarlarıyla, entegre etmek istediği toplumların çıkarlarını aynileştirmek ve bunu sürekli hale getirip sürdürebilmek bir deha işidir.

Hegemonyanın kendi güç ve çıkarlarını sürekli merkezde tutarak bunları diğer dost ve müttefiklerin çıkarlarıyla aynileştirmeyi devamlı kılabilmesi ancak hegemonyanın zamanı iyi yönetmesi ve sürekli konjonktür oluşturabilmesi ile mümkündür. Kısaca ifade edecek olursak hegemonya konjonktür oluşturabilen güçtür. Onun içindir ki konjonktürel zamanı iyi yönetemeyen ve konjonktür oluşturamayan güçler jeopolitik tasarımlar yaparlar ancak bunu hayata geçiremezler.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi jeopolitik bir tasarımın hayata geçirilmesi bizim jeopolitik düşmanlarımızı jeopolitik hinterlandımız içinde bulunan toplum ve siyasal güçlerinde düşmanları haline getirmekle mümkündür. Bir toplum yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi bir düşman tanımını yapıyor ve bu tanımları, hem üzerinde yaşadığı mekânla, hem de tarihi büyük kültür sistemiyle ilişkilendirebiliyorsa, yani temel kültürel kodlarına uygun bir tehlike haline getirebiliyor ve tanımlayabiliyor bunu çevreninde endişesi haline dönüştürebiliyorsa jeopolitik tasarımının başarıya ulaşacağını söyleyebiliriz.

Bu bölümde kısaca ifade edecek olursak her jeopolitik tasarım bir hegemon güç/toplum olma iddiasına her hegemonya da vaziyet alış biçimi olarak kendisini geleceğe taşıyacak tarihte bir gerçeklik olarak var olmuş medeniyet anlayışlarından birinin kültürel kod ve referans sistemlerine dayanır. Şimdi jeopolitik nedir onun tanımını yapmaya çalışalım

2. Jeopolitik Nedir?

Jeopolitik ile ilgili olarak yapılan bilimsel çalışmalara baktığımızda jeopolitik tariflerin hemen hepsinde jeopolitiğin bir toplumun üzerinde yaşadığı coğrafyanın dost, düşman ve müttefik dilinin üzerinden büyümek istemesinin tercümesi olarak ortaya çıkmış devlet tarafından takibi yapılan uzun vadeli planlar olduğunu görürüz. Başka bir ifadeyle jeopolitik planlar/teoriler daima büyük güçler tarafından yapılan kendi büyümesine engel olacak düşmanları rakip olmaktan çıkartıp ve onun dışındakilerle işbirliği yaparak hedef coğrafya ve toplumları yönetmek olarak tasarlanmıştır. Cümleyi tersinden okuyacak olursak jeopolitik tasarım ve inşaların temel amacı bölgesel ve küresel rakipleri kendi coğrafyalarına hapsederek kontrol altında tutmaktır diyebiliriz.

Örnek verecek olursak jeopolitikte Mahan'ın "deniz hakimiyet teorisi", bir İngiliz hegemonyası tasarımıdır. Ratzel'in "hayat alanı" ya da "labensraum" u bir alman imparatorluk tasarımıdır. Mackinder'in "kara hakimiyeti-kalpgah"ı bir Amerikan küresel güç tasarımı, Haushofer'in alman hayat alanının genişletilmesi "kontientaltblok" ı yine bir Alman küresel imparatorluk tasarımı, Spykman'ın "kenar kuşak" teorisi, yine bir Amerikan küresel güç tasarımı³, A. Dugin'in "Avrasya" jeopolitik teorisi, ise yeniden bir Rus imparatorluk tasarımıdır⁴. Son dönemlerde bunlara ilaveten ABD'nin küresel hâkimiyeti için geliştirilen Brzezinski'nin, "Büyük Satranç Tahtası",⁵ T. Barnett'in 'Pentagon'un Yeni Haritası' gibi jeopolitik tasarım ve planlar dikkatle incelenirse bu tasarımların hemen hepsinin planlayıcısı olan güçlerin (kendi coğrafyalarını merkeze alarak bir medeniyet inşası peşinde koşan) hegemon ya da imparatorluk iddiasına sahip güçler olduğunu söyleyebiliriz.

Jeopolitik tasarımların temel amaçlarından birisi bölgesel yada küresel sistemi ortaçağ siyasal ve toplumsal modeline benzer bir uygulama ile yönetmek istemesidir. Yani hegemonik sistemler inşa ettikleri toplumsal ve siyasal sistemin yönetici ve düzenleyici "merkezi gücü olarak" her zaman Piramidin tepesinde bulunmak isterler. Onun içindir ki bütün hegemonik merkezler kendileri lehine işleyen ancak rakipleri için zamanı yavaşlatan sistemler icat ederler. başka bir ifadeyle hegemonik merkezler kendilerini çevreye göre sürekli merkezde tutacak bir şekilde zamanı ya yavaşlatarak ya da senkronize / eş zamanlı olarak yönetmeyi kolaylaştıran politik askeri ve teknolojik sistemler inşa ederler. Böylece onlar bir güç merkezi olarak piramidin daima en üstünde bulunma ayrıcalığını ellerinde bulundururlar. Bunu iki şekilde pratiğe aktarılar; birincisi hegemonyanın zora dayanan ancak meşru ve yasal olan uluslararası anlaşmalar üzerinden yani kurumlar ve kurumların üzerine inşa olduğu hukuk sistemleri yoluyla. İkinci olarak yasal ve meşru olmayan zamana göre " hukuk dışı " olarak kabul edilen enformel organizasyonlar üzerinden ikili gizli anlaşmalar yada toplumsal güçleri harekete geçirerek zamanı yönetip jeopolitik tasarımlarını hayata geçirirler; ihtilal, terör, iç ayaklanmalar, ekonomik krizler, siyasi cinayetler, savaş, vb.

Toplumsal kurumlar zamanı yavaşlatan konjonktürel araçlardır. Hegemonyalar jeopolitik tasarımlarına göre sürekli geliştirip yeniledikleri kurumsal inşalar üzerinden hem kendilerini korurlar

3 Ali Hasanov, Jeopolitik, Çev., Azad Ağaoğlu, Fuat Şammedov, Babiali kültür yayıncılık, İst-2012; Ayrıca Bkz, Yılmaz Tezkan, Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya Ve Türkiye, Ülke Kitapları, İst-2013

4 Aleksandr Dugin, Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım, Küre Yayınları, İstanbul, 2010., s, 113-119

5 Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, Çev: Yelda Türedi, İnkılap Kitabevi, İst-2010

hem de zamanı kendi lehlerine yönetirler. Bir hegemonik güç zamanı yönetme araçlarını kendini sürekli merkezde tutarak düşmanları ve dostları arasındaki güç farkını sürekli kendi lehine koruyacak yaptırımli kurumlar inşa edemez ise jeopolitik tasarımlarına uygun olarak zamanı yönetemez giderek çöker ve yerini başka bir hegemonik güce bırakır. Onun içindir ki bir hegemonik güç; jeopolitik tasarımlarına uygun olarak konjonktür oluşturup kendini merkeze alarak rıza ya da zora dayalı süreçleri, organizasyonel yapılar, sosyal olaylar ve diplomatik ilişkiler üzerinden her defasında formel yada enformel bir şekilde inşa ederek, zamanı ve mekânı yönetebilen bir güçtür. Başka bir deyişle ifade edecek olursak jeopolitik tasarımlara sahip bir hegemonik güç kendi nüfuz alanına dahil olması gereken coğrafyalarda düşmanlarının formel ya da enformel bir şekilde uygulamaya koydukları ya da koymak istedikleri politik aktivitelerin şimdiki zaman analizini çok iyi yapabilecek kurumsal organizasyonlara sahip olmalıdır. Bu uzun açıklamalardan sonra jeopolitiğin bir tarifini yaparak bu bölümü kapatalım istiyoruz.

Jeopolitik: Egemen olduğu sınırlar Harita üzerinde belli olan siyasal bir gücün kendi güvenliğini merkeze alarak coğrafi ve teknolojik değişim ve aktiviteleri göz önünde bulundurup formel ya da enformel yollardan bölgesel ya da küresel düzeyde konjonktür oluşturarak büyüme ve entegrasyonu hedef alan tasarım ve inşalardır.

İslam Dünyasının Jeopolitiği: İslam dünyasında Türkiye'nin güvenliğini merkeze alarak bölgedeki dini yapıları, ideolojileri, oluşturdukları ağları ve grupları göz önünde bulundurup formel ya da enformel yollardan bölgesel ya da küresel düzeyde konjonktür oluşturarak kültürel genişleme ve entegrasyonu hedef alan tasarım ve inşalardır.

İslam Dünyasının
Jeopolitiğini Düşünürken
Coğrafi Politik ve
Konjonktürel Zorluklar

II. BÖLÜM

İSLAM DÜNYASININ JEOPOLİTİĞİNİ DÜŞÜNÜRKEN COĞRAFİ POLİTİK VE KONJONKTÜREL ZORLUKLAR

Birinci bölümde de açıklamaya çalıştığımız gibi Jeopolitik, dünya sisteminin merkezi birimleri komundaki devletlerin dönüşüm geçirdikleri, askeri gücün ise devletler arası mücadelenin temel aracı olarak ortaya çıktığı bir çağda, coğrafyanın dünya hakimiyetini hedefleyen stratejiler bakımından önemini vurgulayan bir disiplin olarak doğdu. Doğu çağından itibaren jeopolitiğin evrimini üç ana başlık altında takip etmek mümkündür. Bunlardan ilki, jeopolitik aktörlerin nitelikleridir. Devlet tiplerinin; geleneksel imparatorluklar, sömürge imparatorlukları, kıta ölçeğinde yayılmış ulus devletler, çekirdek ulus devletler ve sömürge sonrası çağın ulus devletleri şeklinde çeşitlilik arz eden doğaları jeopolitik tasarımlarındaki pozisyonlarını etkiledi. İkinci olarak Benzer bir şekilde coğrafyanın hem doğrudan savunmayla bağlantılı yönleri hem de üretimine imkan verdiği kaynaklar üzerinden askeri gücü destekleme kapasitesi zaman içinde değişimler göstererek jeopolitiğin parametrelerini sürekli güncelledi. Jeopolitik denklemlerin yenilenme seyrini belirleyen üçüncü önemli bileşen ise küresel, bölgesel vb ölçeklerdeki tarihsel bağlamlardır.

Örneğin milliyetçilikler çağının rüzgârları, sömürge imparatorluklarının çevre coğrafyalardaki doğrudan hükümlerini çok maliyetli hale getirerek sona erdirdi. Eş zamanlı olarak merkez ülkelerde de yükselen anti-kolonyalist ideolojiler ve çıkar grupları, jeopolitiğin yeniden yorumlanmasına, daha dolaylı ve sofistike etki araçlarının tasarlanmasına yol açtı.

Teknolojinin evrimi, üzerinde rekabet yürütülen bazı kaynakların değerlerini yitirmelerine yol açtı. Kıymet kazanan kaynaklar ise inşa edilen sistemlerle, ilgili coğrafyalarda doğrudan egemenlik tesisine ihtiyaç duyulmadan erişilir kılınmaya çalışıldı. Bu durum, kaynak akışını/ticareti sağlayan örgütlenmelerin ve güzergâhların güvenliği meselesini askeri, diplomatik ve ideolojik tasarımların merkezine yerleştirdi. Teknoloji, coğrafyanın savunmaya bakan yüzünün yorumlanışını etkiledi. Füze çağının ardından, korunaklı sayılan kara parçaları eski özelliklerini yitirdiler. Nükleer silahlar, deniz ve hava savunma sistemlerindeki gelişmeler, uyduların ve uydu savaşı silah sistemlerinin devreye girişi... Hayli uzatılabilecek bu listeye eklenen her yeni unsur, coğrafyanın savunma/savaş platformu olarak ifade ettiklerini de değiştirmiş oldu.

“Soğuk Savaş”, “Tek Kutupluluk”, “Küreselleşme”, “Küreselleşme Sonrası Dünya” gibi tanımların anlattığı tarihsel konjonktürler, coğrafyaların jeopolitik niteliklerinin tahlilinde önemli bir rol oynamaya başladılar. Bu noktayı daha iyi kavramak amacıyla, uluslararası düzendeki iktidar hiyerarşisini gözeterek devletleri, **jeopolitik önem atfediciler** ve **jeopolitik önem atfedilenler** şeklinde kabaca bir tasnife tabi tutabiliriz. İlk grupta yer alan sistemin temel oyuncularını, tarihsel konjonktürlerin etkisiyle şekillenen pozisyonlarına göre güvenliklerini pekiştirmek, kaynaklardan yararlanmak yahut rakiplerine karşı muhtelif avantajlar sağlamak gibi sebeplerle nüfuz alanla-

rına dâhil etmeyi gerekli gördükleri bölgelere özel bir değer verirler/jeopolitik anlam yüklerler. Birden çok büyük gücün aynı anda gözünü diktiği coğrafyalar ise ciddi mücadelelerin arenasına dönüşürler. Dolayısıyla, ana aktörlerin zamanla değişen kompozisyonu ve aralarındaki ilişkilerin niteliği pek çok coğrafyanın “itibarî” anlamı üzerinde belirleyici bir rol oynar.

Hükmettikleri coğrafyaların tam değeri, tarihsel konjoktüre ve büyük oyuncuların politikalarına nispetle belirlenen ikinci gruptaki devletler, jeopolitik oyunun tamamen pasif nesnelere de değillerdir. Bunlar da dış politikada kapasitelerine göre farklılaşan davranışlar ortaya koymaya çalışırlar. Örneğin; kuvvetli, ancak büyük güç statüsüne erişememiş bölgesel aktörler, yakın çevrelerinde cereyan eden mücadelelere taraf olup önemli saydıkları hedeflerle ilgilenebilirler. Bu durumda, kendilerini iki düzeyli bir oyunun içinde bulurlar. Bir taraftan bölgelerinde karşı karşıya gelen büyük güçler arasındaki dengeleri gözetirken, diğer yandan da sınır ötesi çıkarlarını kollamalarını kolaylaştıracak stratejilere ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden, yalnızca etraflarındaki gelişmelere değil, küresel aktörlerin dinamik politikalarına karşı da hassas olmak zorundadırlar. Temel oyuncuların dışarıdan gelerek rekabete tutuştukları jeopolitik alanın içerden parçaları olmaları, alet kutularını zenginleştirir. Zira, tarihin, inancın ve kültürün coğrafya üzerinde yoğurduğu kimlikler, bu çift düzeyli oyunda bazı bölgesel güçlere büyük aktörlerde bulunmayan imkanlar da sunabilir. Ancak her halükarda kapasiteleri(askeri, teknolojik vb) büyük oyuncuları görmezden gelerek stratejiler geliştirmeye el vermez.

Buraya kadar ana hatlarıyla değindiğimiz hususlar, “İslam Dünyası'nın Jeopolitiği”yle ilgili değerlendirmelerimizi/tasarımlarımızı hangi çerçeveye oturtmamız gerektiğini, ortaya koymaktadır. Şimdi jeopolitiğini inceleyeceğimiz İslam coğrafyasının/dünyasının aktör olabilirlik düzeyini ortaya koymaya çalışalım..

Jeopolitik, belirli hedefler doğrultusunda kaynaklarını seferber edebilen, bir strateji dâhilinde planlı hamleler yapabilen, savaş ve barış gibi meselelerde kararlar alabilen yapıları “aktör” olarak kabul eder. Bu açıdan bakıldığında, devletler jeopolitiğin temel öznelidirler. Devlet olmayan yapıların jeopolitik oyuncu sayılabilmeleri ise yukarıda sıraladığımız başlıca yetenekleri geliştirebilmeleri halinde mümkündür. Tek tek devletlerin bir araya gelmesiyle varlık kazanan, ancak zamanla belirli düzeylerde de olsa özerk davranışlar sergileyebilen yahut bileşenleri olan devletlerin politikalarını yönlendirebilen örgütlenmeleri de bu çerçevenin içine almak mümkün.

Peki, bu analizler doğrultusunda İslam Dünyası'nı bir jeopolitik aktör olarak niteleyebilir miyiz? Bu soruyu cevaplama “dünya” kavramından başlamak yerinde olacaktır. Yani İslam dünyasının jeopolitik anlamda “aktör” olabilmesi için önce jeopolitik anlamda bir dünya olması gerekir. Burada Dünya ile ortaya çıkışları somut tarihsel formları bakımından değişiklik arz eden, devlet yapılarını başka bir ifadeyle yönetim sistemlerini kastediyoruz. Dünyalar, yeni inşa edilebilecekleri gibi daha önce var olmuş, sonra parçalanmış bir dünyanın tarihsel mirası üzerinde de yükselebilirler. Dünyalar, medeniyetlerden ve milletlerden başlıca iki açıdan farklılık arz ederler. Dünyaların varlığı, iletişim ve dayanışma ağlarının canlılığıyla doğrudan ilişkilidir/bağlantılıdır. Ortak bir tarihsel medeniyete mensup toplulukların ise değişik sebeplerle farklı dünyaların gönüllü/zoraki parçaları olmaları ve medeniyetdaşları ile fiili iletişimlerini koparmaları mümkündür. İkinci olarak ise dün-

yalar, özellikle imparatorluk benzeri formlarda hayat bulduklarında, muhtelif medeniyet kimliklerinden unsurları da parçaları haline getirebilirler.

İslam dünyası, önce tek bir devletin, ardından da muhtelif devletlerin çatıları altında yaşayan Müslümanlar tarafından uzun asırlara yayılan bir tarihi süreçte geniş bir coğrafya üzerinde inşa edildi. Siyasi bütünlüğünü erken dönemlerde yitirip iç çatışmalar sürecine girişi, çok jeopolitik aktörlü bir ortaklıklar coğrafyasına dönüşmesi sonucunu doğurdu. İslam devletleri, savaşta ve barışta «dışarıyla» kurduklarından farklı bir hukukla münasebetlerini sürdürmeleri gerektiğinin farkındaydılar. Bu çerçevenin dışına çıkan çok sayıda örnek ve dönem olmakla birlikte, İslam dinine ve medeniyetine aidiyet hem rekabet hem de dayanışma dinamiklerini etkilemeyi sürdürdü. İslam dünyasına mensup jeopolitik aktörlerin kabaran sömürgeci dalga karşısında istiklallerini yitirerek farklı dünyalar içinde asimilasyona zorlanmaları, yeni bir süreci başlattı. İslam dünyasının merkez sütunu olan Osmanlı Devleti'nin yıkılışı bu sürecin nihai halkası oldu. Yeni dönemde, İslam coğrafyası hem dünya olma vasfını yitirdi hem de medeniyet değiştirme projelerinin tazyikiyle yüz yüze kaldı. Sömürgeciliğin sona erışı, yeni devletleri farklı dünyaların nüfuz alanlarından çıkarmadığı gibi medeniyet aidiyetiyle ilgili iç tartışmaları da devam ettirdi.

Bugün itibarıyla, İslam İşbirliği Örgütü gibi yapıların varlığına rağmen, Müslüman nüfuslu coğrafyaya özellikle jeopolitiğin ilgi alanına giren meseleler açısından bakıldığında, "dünya" kavramının fonksiyonlarını karşılayacak bir örgütlenme düzeyi görmüyoruz. Aksine, yeni parçalanmalar üreten, kökleri uzak tarihte yatan eski yarılımları da yeni motivasyonlarla canlı tutan büyük bir kaos atmosferiyle karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Bu yüzden, günümüzde "İslam Dünyası"ndan bahsettiğimizde, küresel sistemde kendi oyunu için muhtelif coğrafyalara jeopolitik önem atfedilen bir aktörü değil, tarihsel konjonktürleri karakterize eden güç ilişkilerine göre jeopolitik değer atfedilen Müslüman nüfusa sahip bir ülkeler coğrafyasını kastetmiş oluyoruz. Bölgesel güç/aktör statüsüne sahip devletlerle bu vasfı taşımayan ülkelerin birlikte var oldukları bu coğrafyadaki ilişkiler, iç ve dış boyutlara sahip çok katmanlı bir mücadele zemininde varlığını devam ettiriyor. Müslüman nüfuslu coğrafyada birbirleriyle rekabet halindeki ülkeler, büyük oyuncularla kurdukları tarihsel konjonktürlere göre adresleri ve nitelikleri değişen ittifakların yardımıyla iktidar alanlarını korumaya ve genişletmeye çalışıyorlar. İç politikalarındaki saflaşmalar da çoğunlukla dışarıda izledikleri siyasetin ve ittifaklarının etkisinde şekilleniyor. Bu topluluk ve bölgelerle ilgili jeopolitik tasarımı ve planlarda bulunurken bu özellikte dikkate alınmalıdır.

İslam Dünyası Jeopolitiği

III BÖLÜM

1. İSLAM DÜNYASI NEREDE BAŞLAR NEREDE BİTER?
2. İSLAM DÜNYASI JEOPOLİTİĞİNİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ
3. İSLAM DÜNYASI JEOPOLİTİĞİNİN GELECEĞİ VE BEN İDRAKI
4. ANADOLU JEOPOLİTİĞİ VE TEKLİFLER

İSLAM DÜNYASI JEOPOLİTİĞİ

1. İslam Dünyası Nerede Başlar Nerede Biter?

Yukarıda da açıklamaya çalıştığımız gibi İslam dünyası dediğimiz dünya jeopolitik anlamda merkez sütunu osmanın yıkılmasından sonra ne dünya olabilmiş, ne de jeopolitiğin diliyle söyleyecek olursak bir aktör haline gelebilmiştir. Kısaca söyleyecek olursak jeopolitik bir dünya olmadığı için bölgesel ve küresel düzeyde belirleyici bir aktör de olamamıştır. Bu durumda söylenecek şey İslam coğrafyasının ve onunla birlikte Müslüman toplumların jeopolitik önem atfedici bir dünya ve aktör olabilmesi için onları hiç birisinin kolayca reddetmeyecekleri kendilerinin de içinde buldukları büyük kültür sistemi içerisinde bir dünya haline getirecek tarihi tecrübeye sahip bölgesel bir gücün ortaya çıkması gerekmektedir. elbette bu bölgesel gücün önce kendisinin önem atfeden jeopolitik bir güç ve aktör haline gelmesi gerekiyor. Bundan sonraki analizlerimizde bu gücü Türkiye merkezli olarak düşünüp bu dünyayı nasıl inşa edebileceğimiz üzerinde kısa bir eksersizde bulunacağız.

Burada İslam Dünyası Müslümanların yaşadığı ve siyasal olarak egemen oldukları kara parçalarını ifade ediyor ise, İslam jeopolitik sahasının "Kuzey Afrika, Orta Afrika, Doğu Akdeniz, Balkanlar, Orta Doğu, Kafkaslar, İç-Asya, Güney Batı Asya ve Güney Doğu Asya bölgelerinde yer alan coğrafyaları" kapsadığı söylenebilir. İslam Dünyasının bu şekilde çerçevelenmesi reel politik de çok da anlamlı gözükmemektedir. Çünkü birbirinden farklı siyasal sistemler, kültürel çevre, mezhepsel farklar ve tarihsel algılarla ortak bir konjonktürel çevre oluşturma kapasitesi taşımayan bir "dünya"nın büyük bir güç oluşturma imkânı yoktur.

Tarihi tecrübeye dayanan, bir arada yaşamayı kolaylaştıran bilgi setleri parçalanmış, örtülü referans sistemi deforme olmuş bu toplumların ortak bir dünya inşa edemeyeceklerini söylemeye gerek bile yoktur. İslam coğrafyasında ortak bir medeniyet anlayışının tarihi değerler sistemini temel kodlar itibarıyla kendine referans kabul eden bir Bölgesel gücün, kendisiyle birlikte çevresini yeni baştan inşa etme imkânı da yok gibidir. Hukuk, iktisad ve kültür olarak birbiriyle bütünleşmiş yapılar kurmaksızın İslam dünyasından ancak bir coğrafya ve Müslüman toplumlar olarak bahsedebiliriz.

Bize göre, İslam coğrafyası ile İslam dünyası arasında önemli bir fark bulunmaktadır ve İslam Dünyası Müslümanların yaşadığı coğrafyadan daha fazla bir anlama sahiptir. Bu kavram, tarihsel olarak Müslümanların siyasal egemenliği ellerinde tuttıkları ve üzerinde bir devlet kurdukları toplumları ifade eder. Bu açıdan İslam dünyası jeopolitiği coğrafi olmaktan daha çok siyasi ve kültürel

bir tasarımdır. Çünkü bugün İspanya ve Avrupa’da bu toprakların bir kısmı Müslümanların siyasal egemenlik alanlarında olmasa da bu coğrafyalar İslam Dünyası jeopolitiğinin kültürel havzasına dahil edilebilir. Bu bağlamda biz “İslam Dünyası” kavramını bir siyasal sistemi ya da sınırları belirli bir coğrafya için değil, aynı dine inanan toplulukların potansiyel ve ortak güçlerini ifade etmek için kullanıyoruz. “Dünya” ayrı siyasi sınırlar içerisinde farklı siyasi yapılar tarafından yönetilen, İslam ülkelerinin, Müslüman toplulukların ortak bir dil ve kültür dünyası kurma, hukuki, iktisadi ve kültürel olarak birbirine entegre olabilmüş örgütlü yapılar oluşturma, böylece de ortak problemleri düşünebilme yetenek ve kabiliyetleriyle donatılmış zaman ve mekânsal yayılım demektir.

İşte İslam Dünyası Jeopolitiği aslında tarihte var olan bugün ise bir imkan olarak önümüzde duran bu dünyanın yeniden inşası ve tasarımı için gerekli entelektüel, ahlaki ve politik çabayı içermektedir. Bu çaba ancak bu dünya içinde kendi bölgesinde ortaya çıkacak büyük bir gücün yada hegemonun formal yada enformel araçlarla zamanı yönetmesine bağlıdır.

2. İslam Dünyası Jeopolitiğinin Dünü ve Bugünü

Osmanlı'nın geri çekilişi ile İslam dünyası yalnızca siyasal egemenliğini yitirmemiş aslında 11. Yüzyılda kurmayı başardığı düzen ve nizam anlayışını da kaybetmiştir. Belki de bugün tekrar 11. Yüzyılda kurulan sistemin ve nizamın dayanaklarını hatırlama vakti gelmiştir. 11. Yüzyıl İslam Dünyasında Abbasiliğin nizamı ve sistemi sürdürmekte zorlandığı ve Büveyhiler gibi Şii bir devletin Hilafet merkezini işgal ettiği bir yüzyıldır. 1054'de Tuğrul Bey'le Asyadan akan Türk boyları İslam dünyasının merkezine gelerek sisteme dahil olmuşlardır. Bağdat tekrar Abbasi Hilafetinin merkezi haline gelmiştir.

Sultan Alparslan'ın iki veziri ve büyük devlet adamı Nizamülmük ve Şerefü'l-Mulk devreye girerek Bağdat'ta iki medrese yaptırma kararı alırlar. Sultan Alparslan bu inşaya destek verir. Birisi kendi adıyla anılan Nizamiyye'yi kurar, diğeri ise Ebu Hanife'nin kabri civarında bir külliye şeklinde Azamiyye Medresesini yaptırır. Selçuklular İslam dünyasına dahil olarak Bağdat'da Hanefi ve Şafi Hukuk sistemine dayalı geniş bir örgütlenme inşa ederler. Bu hukuk ekollerinin bugün anlaşıldığı gibi yalnızca haram ve helalleri değil aslında ticaret, vergi, boşanma, tarım, gibi birçok alanda yasama ve yürütme işlerini yerine getirdikleri düşünülürse, bu İslam dünyasının hukuki, iktisadi ve kültürel ilk entegrasyonu çabası olarak okunabilir.

Moğollarla birlikte dağılan bu dünya ikinci kez Osmanlılarla birlikte Selçuklu ve Roma tecrübesi üzerine yeniden kurulur. Osmanlıların İslam coğrafyasını ortak bir Dünya haline getirme çabaları yaklaşık 2 asır sürer. 1453'de İstanbul'un alınışı ve Fatih Sultan Mehmed'in Ali Kuşçu'ya Sahnı-Seman medreselerini kurdurmasıyla İslam coğrafyası ikinci kez bir dünya inşa etmeyi başarır. Böylece Semerkan'dan Tebriz'e Tebriz'den Şam'a ve Şam'dan Kahire'ye, Kahire'den İstanbul'a ortak bir bilim, din, kültür ve iktisadi dil inşa edilir.

Osmanlı Devleti bu bölgelerde asırlarca hâkimiyet kurmuş ve bu süre boyunca Müslüman nüfusun lideri olmuştur. Osmanlı devrinde Ortadoğu ve Asya Osmanlı kültür ve siyasetinin doğal bir havzası niteliğindedir. Yavuz Sultan Selim'in, 1516'daki Ortadoğu'ya yönelik fetih hareketi ile birlikte Şii bugünkü sınırlarına çekilmiş ve Osmanlıların hâkimiyeti altındaki Sünnilik Ortadoğu'ya doğru yayılmıştır. 1793'te, Medine'nin Kadısı, İstanbul'daki yönetimi Muhammed b. Abdülvehhab adında bir adamın faaliyetlerine karşı uyarırken, aslında Şii'lik'ten sonra İslam Dünyasında Ortadoğu'yu tamamen değiştirecek derin bir yırtılmanın ilk haberini verir. Vehhabilik olarak isimlendirilen dini hareketin Arabistan'da siyasi gücü Suudiler ile en üst düzeye ulaşmıştır. Aynı zamanda Vehhabiler, Osmanlı'nın iddia ettiği Halifelige ciddi bir meydan okuma içinde olmuşlardır. Vehhabi hareketi yalnızca dini bir hareket değil aynı zamanda Osmanlı'ya karşı yeni bir sosyal-siyasal yapılanma öneren politik bir hareketti. Abdülaziz b, Suud'un sahip çıkarak yeniden canlandırdığı bu hareket Ortadoğu'da aynı zamanda suni yeni bir ulus devlet yaratmanın da ideolojik köklerini temin etmektedir.

20. Yüzyıl İslam coğrafyasının yalnızca siyasi birliğinin değil aynı zamanda kültürel birliğinin de ortak dünyasının da hızla dağıldığı yüzyıl olmuştur. Orta Doğu'da Birinci Dünya Savaşı sonrası batılı devletler tarafından yaratılan Arap devletlerinin çoğu İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar sömürge yönetimleri altında yaşamak zorunda kalmıştır. Batılılar tarafından sınırları çizilen bu devlet yapılarından ulusların ve modern bir toplumun doğması beklenmiştir. Oysa sömürge dönemlerinin uzantısı olarak kurulan devletler, suni sınırlara sahip olmakla birlikte bu ülkelerdeki iktidar seçkinleri de modern kurumsal örgütlenmeyi oluşturma konusunda başarısız olmuştur. Albert Hourani bu durumu şöyle izah etmektedir:

"Orta Doğu ülkelerinin çoğunda bağımsızlık gerek iç gerekse dış siyasi güçlerin yönlendirmesiyle ve halkın zaman zaman hoşnutsuzluğa kapılmasına rağmen görece barışçıl müzakerelerle kazanılmıştır. Yeni bağımsız olan devletlerde iktidar, ilk anda toplumsal mevki ve siyasi beceri sahibi egemen ailelerin ya da eğitim görmüş seçkinlerin eline geçti. İktidarın el değiştirmesi sırasında bunlara ihtiyaç duyulmuştu. Ne var ki bu gruplar genellikle bağımsızlığın yarattığı yeni koşullarda halkın desteğini seferber etmek ya da tam anlamıyla bir devlet kurmak için gerekli beceri ve cazibeye sahip değillerdi."⁶

Buna karşılık 1945 sonrası bağımsızlıklarını elde eden Araplar, hızlı bir ulus-devlet oluşumuna yöneldi ve Pan-Arabizm, Sosyalizm gibi ideolojiler çerçevesinde yeni yönetim modelleri oluşturmaya çalışıldı. Suriye, Irak, Mısır, Lübnan, Ürdün, Cezayir, Libya vs gibi örneklerin tamamında karşı-kolonyal mücadeleler kolonyal devletin içinde yükselmeyi başarmış ve ona eklenmiş bürokrat, yerel elit ve onların sınıfsal müttefikleri tarafından gerçekleştirilmiştir/örgütlenmiştir. Bağımsızlık sonrası Ortadoğu devletinin kurucu unsuru da bu koalisyon olmuştur.

5 Nisan 1946'da, Başkan Truman, "Ordu Günü" münasebetiyle Chicago'da yaptığı bir konuşmada, ABD'nin dış siyasetine yeni bir yön vereceğini açıklamıştır. Truman'ın bu doktrini, Sovyetler Birliği-ABD mücadelesi ekseninde dünyanın iki bloğa ayrılması dolayısı ile "Soğuk Savaş"ın baş-

6 Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev: Yavuz Alogan, İstanbul, 2000, s.465-466

langıcını oluşturmuştur. Soğuk Savaşın ilk yıllarında Fransızlar, Suriye ve Lübnan'dan 1945'de çekilmiş, Libya 1951'de, Tunus ve Fas da 1956'da bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

Arap dünyasında darbelerin ve ihtilallerin hiç bitmediği 1945-1968 arası dönem her ne hikmetse dünya da Pax Americana olarak adlandırılan bir süreçle çakışmaktadır. Başkan Nixon'ın 1969'da ilan ettiği ve "Nixon Doktrini" olarak bilinen Ortadoğu politikasının da, bu uzaktan ve dolaylı müdahale tarzıyla uyumlu olduğu söylenebilir. Bu yeni politikaya göre, bölgedeki Amerikan hegemonyası doğrudan askeri müdahalelerle değil, yerel ittifaklarla sağlanacaktır ve bu politikanın Ortadoğu'daki iki sütunu İran ve Suudi Arabistan'dır. 1979 İran devrimi ile birlikte bu ortaklık bozulurken Suudilerin ve Körfez ülkelerinin önemi daha da artmıştır. Bir süre sonra İran devrimi Ortadoğu'daki ilişkileri kökten değiştirmeye başlayacaktır.

Sovyetlerin 1979'da Afganistan'ı işgaliyle Afgan mücahitlerinin önemli destekçisi haline gelen Selefilik, bölgede radikal dini hareketlerin hem mali hem de düşünsel destekçisi olmuştur. Bu süreç Selefi hareketin, Afgan mücahitleri ve Afganistan'daki İslami hareketlerle de eklemlenme sürecidir.

80'li yıllar aslında tüm dünyada sekülerizme ve toplumsal meşruiyeti sağlayamamış modernleşme yandaşı uluslara karşı dini ve mistik hareketlerin hızla güç kazandığı bir dönem olmuştur. Bu nedenle 80'li yılları maneviyatçılığın geri dönüş yılları olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Fakat bu yıllar aynı zamanda Ortadoğu'da Filistin, Afganistan ve Pakistan hattında militarist İslamcı hareketlerin de güç kazandığı dönem olmuştur. 1967 öncesi gerilla hareketleri sol tandanslı iken 70 ve 80 sonrası hareketlerin daha çok dinsel ve etnik hareketlere doğru evrildiğini görüyoruz.

1989'da Sovyetler Afganistan'dan çekilmiş, 1991 yılında Sovyetler Birliği çökmüş ve çokça met-hedilen ve çok şey beklenen küresel demokratikleşme çağı ilan edilmişti. Rusya'nın çekilmesiyle ABD, Afganistan ve Pakistan hattındaki Taliban'la görüşmeler yapmaya başladı. 1998 yılının Ağustos ayında Taliban'ın kontrolü altındaki bölgelerde bulunan kamplarda üslenmiş durumdaki, El-Kaideye mensup militanların Afrika'daki iki ABD Büyükelçiliğine bombalı saldırı düzenlemesi üzerine, ABD'nin karşılık vermesi her şeyi değiştirdi. Artık Usame Bin Ladin ABD tarafından arananlar listesindedir. 11 Eylül 2001 tarihinde El-Kaide militanlarının ABD'deki İkiz Kulelere düzenlediği saldırı ABD'ye dağılan Sovyetlerden oluşan hegomonik boşluğu doldurma şansı vermiştir.

Saldırıların ardından ABD, önce Afganistan, ardından da Irak'a yönelik kurtarma ve intikam alma operasyonları gerçekleştirmeyi kararlaştırmıştır. Bununla birlikte, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından tek süper güç olarak ortaya çıkan ABD, 11 Eylül saldırılarının akabinde benimsediği dış politika yaklaşımıyla, hegomonik güç oluşunda kurucu öneme sahip bu hukuksal düzenlemelere arkasını dönmüş ve adeta hem "müttefiklerine" hem de Birleşmiş Milletlere meydan okuma pa-hasına, "demokratikleştirme" yolunda işgali göze almıştır.

Bu açıdan Bölgede Şiiliğin yayılmasına karşı körfeze hakim Vehhabi Sünni blok sürekli ittifaklar kurmak zorunda kalmıştır. 1991 Körfez Savaşında ABD ile sıcak ilişkiler kurmaya başlayan Katar Doha'da ABD Merkez Komutanlığı'nın inşasıyla bu ilişkilerini adeta taçlandırmıştır.

Irak müdahalesinin Şiiliği en güçlü aktör olarak bölgede tekrar sahneye çıkarması Selefilğin yeni bir evreye doğru yön değiştirmesine yol açmıştır. Irak'tan Amerika'nın çekilme süreci ile birlikte Selefilik networkunu Şiiliğin yayılmasına göre yeniden yapılandırmak zorunda kalmıştır. ABD'nin gerek Afganistan'da gerek Kafkasya'da Rusya'ya karşı Selefilğin cihat anlayışını nasıl desteklediği artık meçhul değildir. İran'a karşı Kuveyt, Katar, Bahreyn ve Suudi Arabistan her zaman ABD'nin en güçlü müttefiki olmuştur. Zira El-Kaide lideri Usame'nin ittifakları ve finans kaynakları üzerine Batı'da yazılan yüzlerce eser dikkatle incelenirse batı dünyasının Selefilerle oldukça sıkı aynı zamanda karmaşık ilişkiler ağı dikkatlerden kaçmayacaktır.

Arap Baharı ile başlayan Suriye iç savaşı Ortadoğu'da istikrarsızlığı ve iç çatışmaları besleyen yeni bir süreç yaratmıştır. Radikal Selefilik ve Şiilik arasında çatışma riski artarken İslam coğrafyası ortak bir dünya ekseninde bir tasarım inşa etmesi de artık iyice zorlaşmaktadır. Bu gün Ortadoğu'da İslam jeopolitiği üç farklı belirleyici ülkenin coğrafi ve politik etkisini hissetmektedir. Bunlar Suudi Arabistan, İran ve Türkiye'dir.

Buna karşılık Asya eksenini tarih boyunca her zaman Batılı ve Rus Jeopolitikçilerin dikkatini çekmiştir. Yeni Avrasyacılığın önderlerinden olan Aleksandr Dugin, "Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım"⁷ adlı kitabında, İslam jeopolitiğini ikisi Atlantikçi, diğer ikisi de Avrasyacı olarak dört farklı bölgeye ayırmaktadır. Bunlar Atlantikçi tarafta yer alan, aydınlanmacı laik-liberal ve kültürel-halkçı karakteriyle Türk İslamı, ahlaki değerlerden yoksun ve piyasa ile eklenmiş olan Suudi köktenci Vehabîliği ve Avrasyacı tarafta yer alan Amerikan karşıtı köktenci Şiilik ile Pan-Arap milliyetçiliğine dayanan İslam sosyalizmi olarak ifade edilmektedir. Dugin'e göre, İslam dünyasının içinde barındırdığı potansiyel Atlantik karşıtlığı, Avrasyacı yeni imparatorluk lehine bir müttefikliğe dönüştürülemediği takdirde, Avrasyacı bloğun hayatta kalması imkânsızdır. Atlantikçi Türkiye ve Suudi Arabistan jeopolitiğinin sınırlanmasının yolu Şii ve Pan-Arapçı çevrelerle ilişkileri geliştirmektir. 'İslam'a karşı İslam' stratejisini Avrasyacı jeopolitiğin bir aracı haline getirmektedir.

Hem Şii jeopolitiğinin hem de Avrasyacılığın İslam dünyasındaki en büyük temsilcisi olan İran'ı, Berlin-Moskova-Tokyo miğferine Avrasya güneyinden, yani İslam dünyasından katılacak olan 'olmazsa olmaz' bir güç olarak görmektedir. Dugin'in algısında, Şia-devrimci vizyonu, Amerika'ya karşıtlığı ve stratejik derinliğinin yanında, hammadde zenginliği ile İran, Kafkasya'dan Orta Asya'ya ve Orta Doğu'ya kadar uzanan bir bölgede Rusya'nın en büyük stratejik ortağı olmaya haizdir. İran'ın ve Rusya'nın nüfuz bölgesi olarak Avrasya ittifakına dâhil olacak bir Orta Asya, Amerikan karşıtı ve Şii Jeopolitikle müttefik bir Pan-Arapçı Ortadoğu, Dugin'in Avrasya hayallerini süslemektedir. Dugin'in kitabında açıkça ifade edilmese bile, İran'ın Türkiye ile olan tarihsel husumeti ve rekabetinin yanında, Avrasyacı jeopolitik misyon bakımından en az Rusya kadar potansiyele sahip Türkiye'nin bu bağlamda gözden düşürülmesi kolayca anlaşılabilir bir olgudur.

Dugin'in tasavvurunda Pan-Türkçü ve Turancı tondaki bir Avrasya jeopolitiği ister istemez, Rusları ve İranlıları bir "ortak düşmana karşı" sloganında birleştirmiş görünüyor. Rusya ve İran'ın eşgüdümlü bir politika geliştirmesinin hayati önemini bölgedeki Pan-Turancı eğilimlerin önünü kesebilecek yegâne adım olarak gören Dugin, İran'ın Tacikistan, Afganistan ve Pakistan üzerin-

7 Aleksandr Dugin, A.g.e

den Orta Asya içlerine kadar bir nüfuz kuşağı (Pax-Persica) oluşturmasını çok önemsemektedir. Böylelikle Turanî çizgide yer alan Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkelerin Türkiye ile olan sosyo-kültürel ve ekonomik bağlarının koparılmasını ve Rusya'nın da Kazakistan üzerinden bölgeye yayılmasını öngörmektedir.

Dugin, Türkiye'nin bu bölgedeki rolünün hem Rusya hem de İran lehine etkisizleştirilmesi için, gerekirse Türkiye içindeki Kürt azınlığın ajite edilmesi, Ermeni meselesinin desteklenmesi ve Türkiye'deki İran sempatzanını aşırı dincilerin harekete geçirilmesi gerektiğini söylemekten de çekinmemektedir. Öte yandan yazar, yine Pan-Türkçü jeopolitiğin, Çeçenistan, Dağıstan, Yakutistan, Osetya, vb. gibi Rusların sorunlu iç bölgelerinden tamamen uzak tutulmasını Rusya içindeki Avrasyacı entegrasyonun selameti için gerekli görmektedir.

Dugin yukarıdaki görüşlerini Suriye meselesiyle ilişkilendirdiğimiz de bu oyunun ne kadar etkili biçimde kullanıldığını daha iyi anlıyoruz. Rusya İran sayesinde Türkiye'yi Asya'dan uzak tutarken Ortadoğu'da da çatışmanın içine itmeyi başarmıştır. Dolayısıyla bugün İslam coğrafyası Asya'dan Ortadoğu'ya kadar bizim belirlediğimiz jeopolitik bir tasarımın değil farklı güçlerin çizdiği jeopolitik bir tasarımın etkisi altında şekillenmektedir.

3. İslam Dünyası Jeopolitiğinin Geleceği ve Ben İdraki

Gerek Batılı gerek ise Rus jeopolitik yaklaşımların aksine, Ortadoğu ve Orta Asya coğrafyasına içerden bakan Türkiye merkezli jeopolitik bir tasarım, "dışarıyla" ilişkisini formüle ederken bir kimliğe başvurmak zorundadır. Bu kimlik; dil, din, örf, gelenekler, akrabalık bağları, siyaset ve yönetim ilişkileri ile coğrafya gibi zamana dirençli manevî ve maddî bağlar tarafından asırlara yayılan süreçlerde ortaklaşa inşa edilmiştir.

Her ne kadar modern toplumlar, değişimin süreklilik arz ettiği dinamik ve farklılaşmış kimlikler yelpazesine ev sahipliği yapsalar da İslam Dünyasında topyekûn bir yabancılaşmadan bahsedilemez. Anadolu'da hala şiddeti ne olursa olsun, değişimi kendi psikolojik bütünlüğünü ve devamlılığını sağlayacak bir hız ve düzeyde tutmaya, "ben idrakini" korumaya çalışan büyük bir kesim vardır. Coğrafya, öznenin varoluş sürecinin geçtiği, kimliğin teşekkülü de dahil tüm macerasına sahnelik eden mekândır. Bu yüzden, coğrafya ile kimlik arasında çift yönlü bir etkileyen/etkilenen ilişkisi ve anlam bağı mevcuttur. Söz konusu bağdan, "jeokültür" doğar. Kimlik, belirli niteliklere sahip bir coğrafyayla karşılıklı etkileşim içerisinde kendisini kurarken, kimlikle ilişkili kültürel formlar da aynı mekanda ete, kemiğe bürünürler. Yalnızca maddi unsurlardan ibaret olmayan jeokültür, bu tezahürlerin de yardımıyla aidiyet duygusunu pekiştirir, devamlılık hissini besler ve öznenin kendini yeniden üretmesini kolaylaştırır.

Temel özelliklerini tarife çalıştığımız jeopolitik denklemlerin ömrü, belirli bir konjonktürle sınırlıdır. Konjonktürler, muhtelif sebeplerle değişirler. Her değişim de beraberinde yeni bir denklem getirir. Bir özne/mekan bileşkesinin jeopolitik davranış kodlarını layıkıyla çözümlenebilmesi için, önce belli bir tarihsel konjonktürü karakterize eden denklem ile incelenen aktörün bu esnadaki vaziyet-

ti, ardından da yüzleşilen meydan okumalar karşısında üretilen cevabın sistematik bir tasvirinin mutlaka çıkarılması gerekir. Unsurlar listesinden ibaret olmaması gereken bu tasvir, dönemin başlıca dinamik ve gelişmelerini sebep-sonuç ilişkileri etrafında açıklamayı hedeflemelidir. Daha sonra değişik konjonktürlere ait resimler zaman oku üzerinde dizilmeli ve aralarındaki sürekliliklere/ farklılaşmalara odaklanan bir tahlil çerçevesinde her defasında yeniden anlamlandırılmalıdır.

Bölgeyi kültür ve tarihin ördüğü organik bir doku şeklinde algılayan bu tasavvur, kimi yönlerden yeni devletlerarasındaki sınırları da suniileştiren bir zihni tasarıma dayanmaktadır. Orta Asya'yı Türkistan kılan, Türkistan'ın Buhara dolayından gelip Fırat'ın kıyılarında Zor Sancağını kuran, Halep'i ve Kahire'yi Anadolu'ya bağlayan ortak bağlar, Anadolu ile aradaki fiziki mesafeyi kısaltırken, Türk dış politikasına yön veren stratejik vizyonun bölgeyi yalnızca somut güç denklemlerinin gereklerine göre ele alarak nesneleştirmesini de yeniden düşünmek zorundadır.

İslam Dünyasına jeokültürel bir kavrayışla yaklaşmak Ortadoğu ve Orta Asya'yı, jeopolitik tasarım yapan öznenin araçsal düzeyde ilişki kurduğu "dış" politika alanı olmaktan çıkarmakta, özneyi var eden kimliğin "evleri arasında" gördüğü bir mekana dönüşmektedir. Bunun temel pratik sonucu, bölgenin, etrafındaki büyük oyunculara kıyasla daha cılız kalan politik ağırlığından bağımsız biçimde, Anadolu'yu Ortadoğu ve Asya'nın kalbine yerleştirmektir. Anadolu bizim tasarladığımız İslam Dünyasının Jeopolitiğinde Ortadoğu ve Asyaya bakan "çift başlı kartal gözü"dür. Selçuklu sembolizminden ödünç aldığımız bu sembole göre İslam Dünyası'nın Jeopolitiğinde Anadolu'nun güvenliği Asya ve Ortadoğu'ya yönelik kartal kadar keskin bir bakışla ve bu iki bölgenin Anadolu etrafında yeniden bölgeselleştirilmesiyle güvence altına alınabilir. Kültür, kimlik ve maddi çıkarlarla belirli bir mekânı önce zihniyet düzeyinde buluşturan bahsettiğimiz tarzda bir bölgeselleşme, ancak siyasetin şuurlu inşa çabalarıyla varlık kazanabilecektir.

4. Anadolu Jeopolitiği ve Teklifler

Bizim önerimiz Anadolu merkezli Jeopolitik bir tasarımın inşa edilmesi ve bu tasarımda kimlik, kültür ve medeniyet merkezli bir tasavvurun geliştirilmesidir. Anadolu çevresinde Orta Asya, Ortadoğu ve Balkanların nasıl bölgeselleştirileceği ve bu bölgeselleştirmede hangi alt kültür havzalarının kurulacağı uzun soluklu bir çalışmayla ancak tespit edilebilir.

Bölgeler arasında kurulacak hukuki, iktisadi ve kültürel entegrasyon ve işbirliği Anadolu'yu büyük bölgesel bir güç merkezi haline getirecektir. Bunun için bölgeler arasındaki karayolu hatları ve ulaşım ağları mutlaka kurulmalıdır. Anadolu'yu Çimkent, Almatı, Bişkek, Bakü, Tebriz, Bağdat, Şam ve Kahire'ye bağlayacak demiryolu ve karayolu ağları geleceğin en büyük jeopolitik tasarımı olacaktır.

TİKA, Yunus Emre Vakfı, TRT, ve YÖK gibi kurumların kısmen sürdürdükleri ticari ve eğitim işbirliği daha kalıcı hale getirilmelidir. Anadolu'dan üretilecek bilim ve kültür eserleri ortak bir dil ve dünya oluşturmak için Orta Asya ve Ortadoğu'daki örgün ve yaygın eğitim kurumları üzerinden yaygınlaştırılmalıdır.

Kurulan üniversiteler ve orta dereceli okullar, gerçekleştirilen öğrenci değişim programları, televizyon ve radyo yayınları, onarılan mimari eserler ve inşa edilen camiler yürütülen çok yönlü faaliyetlere ait listenin sadece bir parçasıdır. Diğer sac ayağı ise, ekonomi, diplomasi ve güvenlik gibi politika alanlarını kapsamaktadır. Türkiye, artık geçmişte kalan bazı olumsuz deneyimler dışarıda bırakılırsa, ilişkilerin bu boyutunda da ciddi gayretler sarf etmektedir. Bu gayretlerin kalıcı kurumsal ayakları tamamlanmalı ve Bağdat'ta kurulan Nizamiyye gibi büyük bir ağıla Orta Asya ve Ortadoğu dini jeopolitik bir tasarımla yeniden bir birine bağlanarak İslam dünyası jeopolitik önem atfeden bir güç olmalıdır

SONUÇ

SONUÇ

İster beğenelim ister beğenmeyelim bugün küresel düzeyde doğrudan güç kullanma yeteneğinin büyük güçler lehine sınırlandığı hatta yaptırımlı kurumlardan izin almaya dayandığını biliyoruz. Bugün itibarıyla, İslam İşbirliği Örgütü gibi yapıların varlığına rağmen, Müslüman nüfuslu coğrafyaya özellikle jeopolitiğin ilgi alanına giren meseleler açısından bakıldığında, “dünya” kavramının fonksiyonlarını karşılayacak bir örgütlenme düzeyi görülüyor. Aksine, yeni parçalanmalar üreten, kökleri uzak tarihte yatan eski yarılmaları da yeni motivasyonlarla canlı tutan büyük bir kaos atmosferiyle karşılaşıyoruz. Bu yüzden, günümüzde “İslam dünyası”ndan bahsettiğimizde, küresel sistemde kendi oyunu için muhtelif coğrafyalara jeopolitik önem atfeden bir aktörü değil, tarihsel konjonktürleri karakterize eden güç ilişkilerine göre jeopolitik değer atfedilen Müslüman nüfusa sahip bir ülkeler coğrafyasını kastetmiş oluyoruz. Bölgesel güç/aktör statüsüne sahip devletlerle bu vasfı taşımayan ülkelerin birlikte var oldukları bu coğrafyadaki ilişkiler, iç ve dış boyutlara sahip çok katmanlı bir mücadele zemininde varlık kazanıyor. Müslüman nüfuslu coğrafyada birbirleriyle rekabet halindeki ülkeler, büyük oyuncularla kurdukları tarihsel konjonktürlere göre adresleri ve nitelikleri değişen ittifakların yardımıyla iktidar alanlarını korumaya ve genişletmeye çalışıyorlar. İç politikalarındaki saflaşmalar da çoğunlukla dışarda izledikleri siyasetin ve ittifaklarının etkisinde şekilleniyor. Ayrıca İslam coğrafyasında, hem rekabet halindeki ülkelerin hem de devlet dışı yapılanmaların etkilemeye ve örgütlemeye çalıştığı, yerel âdiyetlerle/milli kimliklerle yan yana yaşayan bir Müslüman kamuoyunun zayıf da olsa mevcudiyetini not etmek gerekiyor.

İçinden geçtiğimiz dönemin temel dinamikleri, bir tarihsel kırılmaya doğru ilerlediğimizi gösteren işaretleri önümüze koyuyor. II. Dünya Savaşı'nın ardından tesis edilen, Soğuk Savaş'tan sonra yeniden kurgulanan küresel jeopolitik dengeler çok ciddi biçimde sarsılıyor. Mesele yalnızca Çin gibi yeni güçlerin yükselişi, Rusya'nın toparlanması vb gelişmelerden ibaret değil. Küresel düzeni kuran ve destekleyen elitler koalisyonu, «dışarıdaki düşman» olarak öteleyemeyeceği kitlelerin alttan ve alternatif elitlerin üstten saldırılarıyla sarsılıyor. Küresel düzen, çekirdek coğrafyalarda iç çalkantılarla, merkez dışı bölgelerde de hasımlarla yüz yüze. Ufukta gözüken, süresi ve galibi henüz belirsiz çatışmalar sarmalı, «kriz öncesine» dönüşü imkansız kılacak bir yeni hâle hayat vermeye aday.

Jeopolitik krizle ilgili ihtimalleri, ekonomik kriz dinamikleriyle iç içe ele almak gerekiyor. ABD başta olmak üzere merkez coğrafyalarda ekonomik milliyetçiliğe dönüş, hem Çin ile ticaret savaşları hem de küresel kapitalizmi var eden mutabakatlar ve yönetim mekanizmalarının çözülüşü gibi senaryolara kapı aralıyor. 2008 krizinin, kriz öncesi hale dönüşle çözülemediğini, ABD ve Avrupa'da şahit olduğumuz toplumsal ve siyasi dalgalanmaların kök sebeplerine dair analizler gösteriyor. Kaydı parayla finansal alandaki kırılmanın ötelenmesi, siber zekâ gibi üretim süreçlerinde insan unsuruna ihtiyacı azaltacak üretim teknolojileri ve küresel ısınma dünya ekonomisindeki mevcut

istikrarsızlıklara yenilerini ekleyebilecek yapısal değişim unsurları listesinde yer alıyor. Gelişmeler kötümser ancak gerçekçi gözükürken senaryoları doğrularsa; merkez-merkez, merkez-çevre, merkez içi ve çevre içi düzlemlerde çelişkileri/çatışmaları arttıracak bir krizler sarmalından çıkış da ancak “yeni bir hâl” ile mümkün olacaktır.

Tarihsel kırılma süreçlerinde hastalık yatağındaki anlam sistemleri, jeopolitik ve ekonomik düzlemlerle eş zamanlı etkileşim halinde krizler üretirler. Hastalıklı yapılarıyla diğer alanlardaki buhranları bazen tetikler, kimi zaman da şiddetlendirirler. Muhtelif medeniyet havzalarının halihazırındaki manzarası, böylesine yaygın bir kriz hali için zeminin şekillenmekte olduğuna dair işaretler barındırıyor. Batı’da göçmen ve müslüman karşıtlığının iktidarları değiştirecek enerjiyi üretebilmesi, hastalığın eriştiği merhaleyi tespit bakımından önemli bir gösterge. Batı medeniyeti, şimdiye kadar yüzleştiği iç tehdit ve tıkanıklıkları kendisini farklı bir düzlemde yenileyerek aşmayı başardı. Kiliseyle yaşanan kavga, aydınlanma ile yeni bir anlam sistemi üretti. Bir başka tarihi kırılma sürecinde, iki dünya savaşının ürettiği buhranı BM ve AB gibi kurumlara hayat veren bir değerler sistemiyle aşmaya çalıştılar. Ulus devletlerarasındaki çatışmaları ve etnik gerilimleri geride bırakarak Batı’lı düzeni ahenkli bir toplum/mahalle olarak kurmayı hedefleyen anlam inşası süreci, aşırı sağdan yükselen tarihin Avrupalı saatini geriye kurmaya azimli siyasi dalga karşısında sürekli mevzi kaybediyor.

Son yüzyıllardaki tarihi kırılmalarda, mağlubiyeti üzerine bir dünya inşa edilmeye çalışılan İslam medeniyetinin hastalık hali ise devam ediyor. İslam imajı, bir taraftan Batı’nın ve Doğu’nun hasım ötekisi olarak yeniden kurgulanmaya çalışılıyor. Diğer yandan da İslam düşmanlığı Batı içi iktidar kavgasının argümanlarından birine dönüştürülüyor. Bu manzarayı, İslam dünyasının değişik fay hatları etrafında bir iç savaşlar coğrafyasına dönüşmüş görüntüsü tamamlıyor. Günümüzde çok yönlü meselelerin ağırlığı altında ezilen Müslüman toplumlar, değişik ölçeklerdeki iktidar kavgalarının enstrümanları misyonunu üstlenmiş din yorumlarının çatışma alanına dönüşmüş vaziyette.

Uzak Asya’da gittikçe artan güç temerküzü, tetiklediği jeopolitik ve ekonomik değişim ve gerilimlerle “tarihi kırılma” sürecinin tartışmasız en önemli faktörleri arasında yer alıyor. Büyük medeniyet mirasına rağmen özellikle son iki yüzyılda yaşadıklarının sonuçları, bu zenginleşen coğrafyayı “anlam sistemleri” açısından cazibe merkezi olmanın uzağında tutuyor. Malları dünya pazarlarını dolduran, görece iç istikrara sahip Uzak Asya ülkelerinin insanlığa söyledikleri kitlesel karşılık bulmuş “sözleri” yok. Üstelik, Çin gibi ülkelerde kendisini ekonomi ve devlet yönetimi gibi alanlarda sistem düzeyinde de gittikçe daha fazla hissettiren “ahlak sorunu”, bu bölgeyi de anlam krizleri dalgasının menziline sokuyor.

Ana hatlarına dokunmaya çalıştığımız bu üçlü kriz kulvarında yaşanacaklar, İslam dünyasını da derinden etkileyerek geleceğin çehresini çizecekler. Tarihi kırılma döneminde yan yana, yahut karşı karşıya gelecek etkin aktörlerin, ekonomiden jeopolitiğe ve anlam sistemlerine uzanan yelpazedeki mücadeleleri Müslüman nüfuslu coğrafyaları derinden sarsacak. İslam dünyasının gündemindeki tek tek her meselenin bu büyük dönüşüm süreci içinde yeniden biçimleneceğini öngörebiliriz. İslam dünyasının insanlığın ufkunda beliren bu gelecek güzergahındaki jeopolitiğinin anlaşılabilmesi için jeopolitik, ekonomi ve anlam sistemleri düzlemlerindeki genel gelişmelere ilişkin muhtemel senaryoların ortaya konulması, bunların İslam coğrafyasının değişik kısımlarına etkilerinin tahlil edilmesi ve uygulanabilir/gerçekçi karşı stratejiler üzerinde çalışılmalar yürütülmesi gerekiyor.

